

الشمس
الحرمان
الحرمان

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه :	رضایی دوانی، مجید، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور :	فقه معاملات جدید او ۲/ مجید رضایی دوانی.
مشخصات نشر :	قم : مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری :	۳۳۶ ص.
شابک :	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۹۸۲-۳
وضعیت فهرست نویسی :	فیا
یادداشت :	کتابنامه به صورت زیرنویس.
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیا)
موضوع :	معاملات (فقه)
موضوع :	حقوق بیمه (فقه)
رده بندی کنگره :	BP۱۹۰/۱/۷ف۶ر/۱۳۹۴
رده بندی دیویی :	۲۹۷/۳۷۲
شماره کتابشناسی ملی :	۴۰۸۹۴۶۱

فقه معاملات جدید ۱ و ۲

مجید رضایی دوانی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فقه معاملات جدید ۱ و ۲

مؤلف: مجید رضایی دوانی

چاپ دوم: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۵۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵-۹ دورنگار: داخلی ۱۰۵-۳۷۸۳۹۳۰۹ ۲۵ +۹۸
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

https://telegram.me/pub_almostafa

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت افراد متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند. این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادی و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند.

«**جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية**» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«**مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ**» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای مجید رضایی دوانی مؤلف کتاب فقه معاملات جدید ۲۰۱ و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه متون درسی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾

قرآن، به قلم و آنچه از آن تراوش نماید، سوگند یاد کرده و علم را به ذات خود شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سراسر، میدان حضور علم و عالم و معلوم خوانده است. از این رو حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی، ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است. داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از تکاپوی مجاهدان و عالمانی است که در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند. علم برخاسته از سیرت پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم کمال انسانی، عظمت روحی و تعالی معنوی به انسان بخشیده، فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم سعادت جامعه را تأمین کرده و سطح آن را به جامعه‌ای نمونه و پیشرو ارتقا می‌بخشد.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران اعتلای کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را فراروی بشر قرار داده و فروپاشی و افول تمدن‌های پوشالی مادی را نوید داده است و با اندیشه فقاهتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از

مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه کرد که امید و نشاط را برای تمام آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان به ارمغان آورده است. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله)، بر حرکت فراگیر و بسیج همه توانمندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا تأکید ورزیده‌اند.

جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی ﷺ و معارف بلند و تابناک مکتب اهل‌بیت ﷺ همت می‌گمارد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفیٰ ﷺ نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفیٰ ﷺ است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفیٰ ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و رسالت‌های خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای مجید رضایی دوانی، برای دوره کارشناسی ارشد رشته فقه اقتصادی به عنوان متن آموزشی تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف جامعه المصطفیٰ ﷺ، مبتنی بر نیازهای بین‌المللی صورت پذیرفته و در اختیار خوانندگان محترم قرار گرفته است.

در پایان ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم انتشارات المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که در تدوین و نشر آن نقش داشته‌اند، قدردانی و سپاس به عمل می‌آید.

با احترام

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

پیشگفتار.....	۱۹
درس ۱: ضرورت و موضوع شناسی بیمه	۲۳
گفتار اول: بیمه و پیدایش آن در زمان های قبل	۲۳
گفتار دوم: معنای بیمه (تأمین) در لغت و اصطلاح.....	۲۸
گفتار سوم: خصوصیات عقد بیمه	۳۴
درس ۲: عناصر، اهداف و انواع بیمه	۳۷
گفتار اول: عناصر بیمه	۳۷
گفتار دوم: اهداف بیمه	۴۰
گفتار سوم: انواع بیمه	۴۲
درس ۳: تطبیق بیمه تجاری با عقود شرعی معین (اجاره، قرض، ودیعه، مضاربه، هبه، صلح، جعاله).....	۴۷
۱. اجاره	۴۸
۲. ودیعه	۴۹
۳. قرض	۵۱
۴. جعاله	۵۳
۵. مضاربه.....	۵۵
۶. هبه.....	۵۶
۷. صلح.....	۵۹

- درس ۴: تطبیق بیمه با عقد ضمان وانواع آن..... ۶۵
- گفتار اول: ضمان در لغت و فقه..... ۶۶
۱. ضمان از نظر فقهی..... ۶۷
۲. ضمان حکمی و اسباب آن..... ۶۷
- گفتار دوم: عقد ضمان..... ۷۰
- انواع ضمان عقدی (عقد ضمان)..... ۷۱
- درس ۵: ضمان عین (شیء واقعی)..... ۸۳
- گفتار اول: ضمان امانت..... ۸۳
- گفتار دوم: ضمانت اعیان مضمونه..... ۸۷
- درس ۶: ضمانت اشیاء غیر مضمونه و ضمان جریره..... ۹۵
- گفتار اول: ضمانت اشیاء غیر مضمونه..... ۹۵
۱. ضمانت اشیاء (اعیان) در دست مالک..... ۹۵
۲. ضمان عهده و درک..... ۹۸
- گفتار دوم: ضمان جریره..... ۱۰۲
- درس ۷: بیمه به عنوان عقد مستقل و شرایط کلی صحت عقود جدید..... ۱۰۹
- گفتار اول: دلایل صحت بیمه به عنوان عقد مستقل..... ۱۰۹
- گفتار دوم: شرایط کلی صحت عقود جدید..... ۱۱۷
- درس ۸: اشکالات شرعی مطرح شده نسبت به بیمه (غرر)..... ۱۱۹
- گفتار اول: معنای غرر..... ۱۲۰
- گفتار دوم: آیا نهی از غرر شامل معاملات دیگر غیر از بیع می شود؟..... ۱۲۵
- گفتار سوم: با فرض ممنوعیت غرر در غیر بیع، آیا در بیمه غرر هست؟..... ۱۲۸
- درس ۹: سایر اشکالات مطرح شده و صحت انواع بیمه..... ۱۳۹
- گفتار اول: سایر اشکالات بیمه..... ۱۳۹
۱. بیمه و جهل به عوضان..... ۱۳۹
۲. بیمه و تعلیق..... ۱۴۱
۳. بیمه و قمار..... ۱۴۲
۴. بیمه و ربا..... ۱۴۵

گفتار دوم: صحیح بودن انواع بیمه	۱۴۸
۱. بیمه عمر	۱۴۸
۲. بیمه اتکایی (تکرار بیمه)	۱۵۱
۳. بیمه تبادلی	۱۵۲
۴. بیمه اجتماعی	۱۵۳
درس ۱۰: شرایط و احکام عقد بیمه	۱۵۵
۱. شرایط صیغه عقد	۱۵۶
۲. شرایط متعاقدان (دو طرف بیمه)	۱۶۲
۳. لزوم عقد بیمه و جواز آن	۱۶۵
منابع دروس بیمه	۱۶۹
درس ۱۱: عقد استصناع (سفارش ساخت)	۱۷۵
گفتار اول: معنای لغوی و اصطلاحی استصناع	۱۷۸
گفتار دوم: ارکان عقد استصناع	۱۷۹
۱. طرفین قرارداد	۱۷۹
۲. عقد (ایجاب و قبول)	۱۸۰
۳. موضوع استصناع	۱۸۰
۴. عوض	۱۸۱
گفتار سوم: ویژگی‌های عقد استصناع	۱۸۱
گفتار چهارم: انواع استصناع	۱۸۳
۱. سفارش ساخت و تکمیل کالا یا طرح نیمه تمام	۱۸۳
۲. سفارش ساخت تعدادی از کالای تولیدی	۱۸۳
۳. سفارش ساخت کالا با ویژگی‌های خاص	۱۸۴
۴. سفارش احداث طرح و پروژه‌ای با ویژگی‌های خاص	۱۸۴
۵. سفارش ساخت برای انجام معامله	۱۸۴
درس ۱۲: دیدگاه‌های فقهی و حقوقی	۱۸۷
گفتار اول: استصناع قراردادی باطل	۱۸۸
گفتار دوم: استصناع، قراردادی صحیح	۱۹۰

- ۱۹۱..... ۱. مصداقی از بیع سلف
- ۱۹۳..... ۲. بیع مستقل
- ۱۹۶..... ۳. اجاره یا جعاله
- ۱۹۹..... ۴. قرارداد صلح
- ۲۰۰..... ۵. ماهیت متفاوت برای انواع استصناع
- ۲۰۲..... ۶. استصناع به عنوان قرارداد مستقل
- ۲۰۵..... گفتار سوم: دیدگاه فقهای معاصر درباره استصناع
- ۲۰۸..... نتیجه‌گیری
- ۲۱۱..... منابع دروس استصناع
- ۲۱۳..... درس ۱۳: اوراق سهام عادی
- ۲۱۴..... گفتار اول: مفاهیم
- ۲۱۴..... ۱. بنگاه اقتصادی
- ۲۱۴..... الف) بنگاه فردی
- ۲۱۴..... ب) شرکت تضامنی یا غیرسهامی
- ۲۱۵..... ج) شرکت‌های سهامی
- ۲۱۵..... یکم. شخصیت حقوقی مستقل
- ۲۱۶..... دوم. مسئولیت محدود
- ۲۱۶..... ۲. اوراق سهام
- ۲۱۷..... الف) سهام عادی
- ۲۱۸..... یکم. تعریف سهام عادی
- ۲۱۸..... دوم. ویژگی‌های سهام عادی
- ۲۲۱..... سوم. حقوق سهامداران عادی
- ۲۲۴..... ب) سهام ممتاز
- ۲۲۴..... ج) سهام مؤسس
- ۲۲۵..... د) سهام با حق چند رأی
- ۲۲۵..... گفتار دوم: کارکرد اقتصادی اوراق سهام
- ۲۲۵..... ۱. ثبات اقتصادی شرکت
- ۲۲۶..... الف) ثبات سرمایه

۲۲۶(ب) ثبات در قبال تغییر قیمت
۲۲۷۲. توزیع ریسک و کاهش ناطمینانی
۲۲۸۳. توزیع عادلانه
۲۲۹۴. تثبیت سطح عمومی قیمت‌ها و ثبات بیشتر اقتصادی
۲۲۹۵. همسویی منافع سهامداران و کارفرمایان
۲۳۳ درس ۱۴: ماهیت فقهی اوراق سهام عادی
۲۳۵ گفتار اول: مشروعیت معاملات شرکت‌های سهامی
۲۳۹ گفتار دوم: مشروعیت شرکت‌های سهامی به عنوان پدیده‌ای مستحدثه
۲۴۱ گفتار سوم: مشروعیت شرکت‌های سهامی به عنوان مصداقی از عقد شرکت
۲۴۱ ۱. جواز عقد شرکت
۲۴۲ ۲. تصمیم‌گیری بر اساس رأی اکثریت
۲۴۳ ۳. مدیریت شرکت توسط هیأت مدیره و مدیرعامل
۲۴۴ ۴. کیفیت تقسیم سود
۲۴۵ ۵. ممنوعیت تصرف در اموال شرکت با مرگ، بیهوشی و محجور شدن یکی از شرکا
۲۴۹ درس ۱۵: اوراق سهام ممتاز
۲۴۹ گفتار اول: مفاهیم
۲۴۹ ۱. تعریف سهام ممتاز
۲۵۰ ۲. تفاوت سهام ممتاز با سهام عادی
۲۵۰ ۳. تفاوت سهام ممتاز با اوراق قرضه
۲۵۱ ۴. انواع سهام ممتاز
۲۵۱ الف) سهام ممتاز با سود جمع شونده
۲۵۲ ب) سهام ممتاز مشارکتی
۲۵۲ ج) سهام ممتاز با نرخ شناور
۲۵۳ د) سهام ممتاز قابل تبدیل به سهام عادی
۲۵۳ ه) سهام ممتاز قابل بازخرید
۲۵۴ ۵. ویژگی‌های سهام ممتاز
۲۵۴ الف) سررسید سهام ممتاز
۲۵۴ ب) ارزش سهام ممتاز

..... ۲۵۵	ج) سود سهام ممتاز
..... ۲۵۵	د) ریسک سهام ممتاز
..... ۲۵۶	۶. حقوق سهامداران ممتاز
..... ۲۵۶	الف) حق رأی اقتضایی
..... ۲۵۷	ب) حق تبدیل سهام ممتاز به سهام عادی
..... ۲۵۷	ج) حق مشارکت در سودها و دارایی‌های مازاد
..... ۲۵۸	گفتار دوم: ماهیت فقهی سهام ممتاز
..... ۲۵۸	۱. سهام ممتاز با سود ثابت غیر جمع‌شونده
..... ۲۶۰	۲. سهام ممتاز با سود ثابت جمع‌شونده
..... ۲۶۲	۳. سهام ممتاز مشارکتی
..... ۲۶۳	۴. سهام ممتاز با نرخ سود شناور
..... ۲۶۴	۵. سهام ممتاز قابل تبدیل به سهام عادی
..... ۲۶۵	۶. سهام ممتاز قابل بازخرید
..... ۲۶۵	جمع‌بندی
..... ۲۶۷	منابع دروس اوراق سهام
..... ۲۶۹	درس ۱۶: ابزارهای مشتقه در بازار مالی اسلامی (موضوع‌شناسی ابزارهای مشتقه)
..... ۲۷۴	گفتار اول: قرارداد آتی
..... ۲۷۴	۱. قرارداد سلف یا قرارداد آتی خاص (Forward Contracts)
..... ۲۷۶	۲. قرارداد آتی یکسان یا قرارداد آتی‌ها (Futures Contracts)
..... ۲۷۷	گفتار دوم: اختیارات یا حق اختیار معامله (Option Contracts)
..... ۲۸۰	انواع معامله اختیارات
..... ۲۸۳	درس ۱۷: قرارداد آتی از منظر فقه
..... ۲۸۴	گفتار اول: انواع قراردادهای آتی از دید فقه
..... ۲۹۲	گفتار دوم: نقدوربررسی راهکارهای پیشنهادشده برای تصحیح معاملات آتی‌ها
..... ۲۹۶	گفتار سوم: نتیجه‌گیری در مورد قراردادهای آتی
..... ۲۹۹	درس ۱۸: حق اختیار معامله از منظر فقه
..... ۲۹۹	گفتار اول: دیدگاه‌های فقهی در مورد اختیارات

فهرست ۱۷

گفتار دوم: بررسی فقهی اختیار معامله	۳۰۷
۱. بیع العربون	۳۰۷
۲. بیمه	۳۰۹
۳. حق و معاوضه آن	۳۱۱
نتیجه گیری	۳۲۰
درس ۱۹: کاربرد ابزارهای مشتقه در بورس کالا	۳۲۳
گفتار اول: انواع معاملات در بازار بورس	۳۲۴
گفتار دوم: راهکارهای فقهی برای انجام معاملات بورس کالا	۳۲۷
منابع دروس اوراق مشتقه	۳۳۳